

TƏHSİLDƏ İKT-NİN PEDAQOJİ-PSIXOLOJİ İMKANLARI

Ruhiyyə Mehdiyeva,
*Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
doktorantı*

"Müəllim - şagird - dərslük" tədris modelinə kompüterin də əlavə edilməsi tədris prosesini individual proqram üzrə təşkil etməyə, uşağın dərslə marağını və istəyini stimullaşdırmağa imkan verir. Tədris prosesində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə innovativ tədris və öyrənmə imkanlarının təmin edilməsi üçün müəllimlərə böyük imkanlar yaradır, onlar səmərəli məktəb idarəçiliyinin təşkil edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Həmçinin müəllim və şagirdlər arasındakı münasibətlərə müsbət təsir göstərir, müstəqil iş üçün əlverişli şərait yaradır. Təhsilin inkişafı və intizam funksiyaları daha aydın şəkildə ortaya çıxır. Təhsilin keyfiyyətini artırır, istedadlı şagirdləri tapır, inkişafı üçün lazımı şərait yaradır, dünya dünyagörüşünü formalaşdırır, şagirdlərin bilik və intellektual səviyyəsini inkişaf etdirir.

Açar sözlər: *internet, təhsildə müasir texnologiyalar, interaktiv tədris, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, elektron poçt, söhbətlər, forumlar.*

Ключевые слова: *интернет, современные технологии в образовании, интерактивное обучение, информационные и коммуникационные технологии, электронные письма, чаты, форумы.*

Key words: *internet, modern technologies in education, interactive teaching, information and communication technologies, e-mails, chats, forums.*

İnformasiya cəmiyyətinin və rəqabətə-davamlı yüksək texnologiyalı milli iqtisadiyyatın yaradılması bir sıra ölkələrin dövlət siyasətinin əsas istiqamətinə çevrilib. Bu ölkələrdə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sahəsi inkişafın ən önəmli amili kimi çıxış edir. Bu sahə dövlətlərin siyasi, iqtisadi və sosial fəaliyyətinə aktiv təsir edərək iqtisadiyyatın və ictimai münasibətlərin qloballaşmasını şərtləndirir. İnformasiya cəmiyyətinin təhsil sisteminin necə qurulması, təhsilin modernləşdirilməsi üçün hansı texnologiyalardan istifadə edilməsi hazırda ən aktual

məsələlərdən biridir.

Hazırda respublikamızda bütün sahələrdə mütəxəssislərin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə işləmək və onlardan düzgün istifadə etmək bacarığına çox böyük önəm verilir. İKT biliyinə mükəmməl yiyələnməyin ən yaxşı yolu isə elə orta məktəbdən başlayır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ümumilikdə təhsil sisteminin İKT əsasında təkmilləşdirilməsi informasiya cəmiyyətinin əsas xüsusiyyətlərindən biridir.

Son 20 ildə bir çox sahələrdə dünyada tarixən analoqu olmayan intensiv inkişaf

gedir, xüsusi ilə informasiya silsilə ilə inkişaf edir. Bu intensiv inkişaf bir çox sahələrə, ilk növbədə isə təhsilə ciddi təsir edir. Deməli, təhsilin daxili inkişaf dinamikası dünyanın ümumi inkişaf dinamikasından sürətli olmalıdır. Bu günün təhsili - İnformasiya-Təhsil məkanı mühitində reallaşır. Bu vəziyyət müəllimin peşə hazırlığına, onun metodik ustalığına yeni bir komponenti - "informasiya mədəniyyəti" komponentini əlavə edir. Müasir müəllim öz fənnini tədris etməklə yanaşı, həm də təhsil müəssisəsinin mühüm fəaliyyət istiqamətlərində İKT-nin tətbiqi üzrə praktik işləri təşkil etməli, onları əlaqələndirməli və səmərəli idarə etməlidir. Başqa sözlə, müasir müəllim, xüsusən də informatika müəllimi məktəbdə pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, həm də İT üzrə menecer (İT üzrə inzibatçı) olmalıdır.

İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının imkanları

Təhsilin informatlaşması ənənəvi təhsili yeni çalarlarla zənginləşdirir. Artıq müəllim şagird üçün informasiya mənbəyi deyil. Müəllimin əks-əlaqə yaratmaq, şagirdin biliyini qiymətləndirmək imkanı tədrisçən məhdudlaşır, bu imkanların bir qismi (bəzən hamısı) İKT vasitələrinə transfer olunur. Bu zaman öyrədən daha çox məsləhətçi-tyutor funksiyası daşıyır. Müəllim şagirdlərinə informasiya ötürülməsinə vaxt sərf etmir. Tədris materialının şagirdlərə nəql edilməsi, fərdi qaydada mənimsənilmiş tədris materiallarının onlardan qəbul edilməsi (tapşırıqların yoxlanılması, dərsin sorğusu və s.) kimi mərhələlərə vaxt itirilmir. Qazanılan əlavə vaxt ərzində şagirdlər digər yaradıcı məsələlərin həllinə imkan qazanırlar. Beləliklə, tədris-informativ qarşılıqlı əlaqənin strukturu tədrisçən dəyişir, informasiya - təhsil mühiti formalaşdıqca öyrədən, öyrənən və İKT vasitələri arasında yeni səviyyəli informasiya mübadiləsi imkanları

yarənir.

Artıq təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması ilə əlaqədar əsas hədəflər müəyyənləşdirilmiş, nəzərdə tutulan tədbirlərin xeyli hissəsi həyata keçirilmişdir. Məktəblərin İKT avadanlığı, o cümlədən kompüter, noutbuk, interaktiv lövhələr ilə təchizatı uğurla davam etdirilir.

Daima mürəkkəbləşən və böyük informasiya həcmi ilə xarakterizə olunan müasir cəmiyyətdə yaşamaq, oxumaq və uğurla işləmək üçün şagirdlər və müəllimlər İKT-dən səmərəli istifadə etməyi bacarmalıdırlar (1). Məntiqlə təşkil olunmuş təhsil mühitində şagirdlər aşağıdakı imkanları əldə edəcəklər:

- informasiya texnologiyalarının imkanlarından səmərəli istifadə etmək;
- informasiyanı tapmaq, təhlil etmək və qiymətləndirmək;
- problemləri həll etmək və qərar qəbul etmək;
- əmək qabiliyyətini artıran vasitələrdən səmərəli şəkildə istifadə etmək;
- ünsiyyət prosesində iştirak etmək, əməkdaşlıq etmək, informasiyanı hazırlamaq və yerləşdirmək;
- məlumatlı, fəal və məsuliyyətli vətəndaş olmaq.

İKT innovativ tədris və öyrənmə imkanlarının təmin edilməsi üçün müəllimlərə böyük imkanlar yaradır, şagirdlərə informasiyanın əldə edilməsi, seçilməsi və izah edilməsinə, mülahizələrin modelləşdirilməsinə, proqnozlaşdırılmasına və irəli sürülməsinə, öz bilik və bacarıqlarını qiymətləndirməyə, yaradıcılıq imkanlarını inkişaf etdirməyə imkan verir (3). Eyni zamanda onlar səmərəli məktəb idarəçiliyinin təşkil edilməsində əhəmiyyətli rol oynayırlar.

Təhsildə aşağıdakı müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları mövcuddur: İnternet, elektron poçt, forum, video-

konfrans, çat, mesencer, web resurslar, kataloqlar, elektron dərsliklər və kitabxanalar, axtarış sistemləri, layihələr və müsabiqələr, distant təhsil, xəbərlər və elanlar, xəbər linkləri, onlayn testlər, sorğu kitabçaları, sorğular, təqdimat, animasiya, multimedia, layihələr, rəsmlər, diaqramlar, sxemlər, xəritələr, elektron dərslik.

Məktəb rəhbərliyi, müəllimlər, şagirdlər və valideynlər üçün İKT imkanları aşağıdakılardır:

Məktəb rəhbərləri üçün İKT imkanları: metodiki dəstək; yenidən hazırlanma və ixtisasın artırılması; informasiya mübadiləsi; kommunikasiya; səmərəli menecment; təcrübə və bilik mübadiləsi; partnyorların axtarışı; büdcədən kənar vəsaitlərin cəlb edilməsi; təhsilin keyfiyyətinin artırılması; təlim-tərbiyə tədbirlərinin keyfiyyətinin artırılması; marketinq; məzunlarla əlaqələrin saxlanması.

Müəllimlər üçün İKT imkanları: metodiki dəstək; yenidən hazırlanma və ixtisasın artırılması; təhlil və monitorinqin operativliyi; təlim-tərbiyə materiallarının hazırlanması və təqdimatının rahatlığı; təhsilin keyfiyyətinin və şagirdlərin marağının artırılması; təhsilin müasir metodlarının istifadəsi imkanları; yerli və xarici həmkarları ilə təcrübə və bilik mübadiləsi; nəşrlər; yeni həmkar və partnyorların axtarışı; kommunikasiya; təkmilləşdirmə və tədris materiallarının daimi yenilənməsi.

Şagirdlər üçün İKT imkanları: tədris-metodiki materialların əldə edilməsi; dillərin öyrənilməsi üçün şəraitin olması; yazılış qaydası; fərdilik; peşə seçimi; əlavə təhsil imkanı; informasiyanın axtarışı, təhlili, emalı və təqdimatı; praktiki bacarıqların və təcrübənin əldə edilməsi; axtarış, təhlili və yaradıcı bacarıqların və təcrübənin inkişaf etdirilməsi; kommunikasiya bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi; dost və imkan axtarışları.

Valideynlər üçün İKT imkanları: tədris

–metodiki materialların əldə edilməsi; şagirdlər üçün texniki və metodiki rahatlığın təmin edilməsi; ixtisasın artırılması; şagirdlərin nailiyyəti və inkişafının təhlili və monitorinqi imkanları; təhsilin keyfiyyətinin və şagirdlərin marağının artırılması; məktəb rəhbərliyi, müəllim və valideynlərlə əlaqə; uşaqların maraqlarının öyrənilməsi; valideynlər və şagirdlərlə təcrübə mübadiləsi.

İKT – nin təhsilə inteqrasiyasının üstünlükləri.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulan müasir təhsil modeli məktəbin pedaqoji heyəti qarşısında da yeni tələblər və vəzifələr qoyur. Müəllimlərin tək öz seçdikləri fundamental biliklər pedaqogika və psixologiya sahəsində deyil, həm də informasiya sahəsində yenidən təlim alması olduqca aktuallaşır. Artıq yeni nəslin müəllimlərindən konkret öyrətdikləri fənnin struktur məzmununa və məqsədinə uyğun, uşaqların individual xüsusiyyətlərini nəzərə alan, şagirdlərin harmonik inkişafını mümkün edən texnologiyaları seçib tədrisdə tətbiq etmək tələb olunur (2).

Tədris fəaliyyətində İKT-dən istifadəni interaktiv tədrisin ən yaxşı nümunəsi hesab etmək olar. Tədrisin kompüter vasitələri şagirdin fəaliyyətinə “cavab verdiyi” üçün interkativ hesab edilir.

İKT vasitələri öz geniş imkanları ilə təhsil prosesini xeyli sadələşdirir, onu dinamik və çevik edir. "Müəllim - şagird - dərslik" tədris modelinə kompüterin də əlavə edilməsi tədris prosesini individual proqram üzrə təşkil etməyə, uşağın dərəcə marağını və istəyini stimullaşdırmağa imkan verir. Kompüterlə aparılan dərslər uşaqlar üçün çox cəlbedici və yaddaqalan olur. Multimedia vasitələri, avtomatlaşdırılmış öyrədici sistemlər, kompüter tədris proqramları, animasiya qrafikası, rəngarəng illüstrasiya

siyalar uşaqların idrak aktivliyinə müsbət təsir göstərir və yekun etibarilə şagirdlərin olimpiadalarda, müxtəlif intellektual yarışmalarda göstərdikləri nəticələrin keyfiyyəti xeyli artır.

Tədris prosesində interaktiv lövhədən istifadə edilməsi dərslərin əsas prinsiplərindən birini, onun əyaniliyini təmin edir. Elektron lövhənin sensorlu, yəni hissiyyətli səthinə xüsusi qələmlə və ya barmaqla yavaşca toxunmaqla onun üzərində kompüterdə mümkün olan bütün əməliyyatları interaktiv rejimdə aparmaq olar. "Ağıllı" lövhə, həmçinin kompüterə qoşulan mikroskop, skaner, rəqəmli fotoaparat, videokamera və s. qurğulardan alınan təsvirləri də proyektor vasitəsilə qəbul edə bilir ki, bu da məktəblərdə virtual laboratoriyaların təşkilində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Şagirdlər istənilən kimyəvi reaksiyanın, fiziki, bioloji, coğrafi proseslərin izahını və videogörüntülərini, müxtəlif cihazların, qurğuların, texniki vasitələrin işləmə prinsiplərini "möcüzəli" ekranda izləyə bilirlər. Bu isə şagirdlərin nəzəri-metodoloji biliklərini, praktiki bacarıq və təcrübələrini inteqrasiya etməklə tədrisi xeyli canlandırır, uşaqlarda yaradıcı yanaşma, düşünmə, təşəbbüskarlıq, tədris materialını dərinlən dərk etmə qabiliyyətini daha da artırır. "Ağıllı" lövhənin bir üstün cəhətini də xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, onun üzərində aparılan bütün əməliyyatları, dərslərin gedişini, hazırlanmış şablonları, modelləri kompüterin daimi yaddaşında saxlamaq və dəfələrlə istifadə etmək olar. Belə imkanlar müxtəlif səbəbdən dərsləri buraxan şagirdlər və ya təlimdən geri qalan uşaqlar üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, şagird iştirak edə bilmədiyi dərslərin elektron variantı ilə sonradan tanış ola bilər və ya təlimdən geri qalanlar həmin materialı tam qavrayana kimi təkrar-təkrar kompüterdə izləyə bilirlər.

İnteraktiv rejimdə keçilən dərslərdə

şagirdlərin mərkəzi fiqur olması təmin edilir. Müəllim, əsasən, şagirdin konsultantı, onun fərsətini və orijinal bacarığını qiymətləndirən, şagirdi aktivliyə, müstəqilliyə, təşəbbüskarlığa həvəsləndirən rolunda çıxış edir (3). Elektron tədrisdə uşaqların hamısı lövhəyə çıxıb müəllimin bütün tapşırıqlarını yerinə yetirməkdə həvəsli olurlar. İnteraktiv rejimdə keçilən dərslər bütün uşaqların, o cümlədən passiv, utancaq, müəyyən fiziki və ya psixoloji qüsuru olan şagirdlərin dərslərinə aktiv qoşulmasına şərait yaradır. 1-4-cü sinif şagirdlərinin güclü əyani, bədii, canlı təfəkkürə malik olduğunu nəzərə alsaq, onlar üçün keçilən dərslərdə uşaqların görmə, eşitmə duyğularını, emosiya və təsəvvürlərini cəlb edən metodların istifadə edilməsi olduqca əhəmiyyətə malikdir. Dərslərin məhz interaktiv rejimdə deyilməsi bu işdə çox faydalı olur.

İKT-dən istifadə müəllimə aşağıdakıları həyata keçirməyə imkan verir:

-Şagirdləri fəaliyyətə həvəsləndirmək (məsələn, oxumaq, kompüterdə işləmək, çalışmaları yerinə yetirmək, tədqiqatlar aparmaq, prezentasiyalar hazırlamaq, tənlilər həll etmək, qrafik, xəritə, çertyoj qurmaq, mətnlər, mahnılar, layihə və proqramlar yazmaq, rəsmlər çəkmək, obyektlər düzəltmək və s.), müstəqil analitik, yaradıcı və tədqiqat aparmaq bacarıqlarını artırmaq məqsədilə dərslərdən, yollardan və vasitələrdən istifadə etmək.

-Şagirdlərin və müəllimlərin kompüterdən, internetdən istifadəsi onların bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verir.

-Dərs vaxtından səmərəli istifadə etmək. Dərsləri qurmaq, tədris-metodik vəsaitlər işləyib hazırlamaq və təqdim etmək, tədris fəaliyyətini optimallaşdırmaq və avtomatlaşdırmaq. Tədris prosesini idarə etmək və dəyişdirmək.

-İnteraktiv və dialoq xarakterli tədris prosesindən istifadə etmək. İKT şagirdin və

müəllimin fəaliyyətinə cavab vermək, onlarla dialoqa girmək imkanına malikdir ki, bu da onun əsas xüsusiyyətini təşkil edir. Kompüterlə rahat müstəqil rəftar imkanı yaratmaqla şagirdin fərdi ehtiyaclarını nəzərə almaq.

-Şagirdlərin müstəqil və qrup işlərini səmərəli şəkildə birləşdirmək. Belə ki, tapşırıqların çətinlik səviyyəsini seçmək imkanı var.

-Şagirdlərin nəticələrini səmərəli şəkildə izləmək, bütün şagirdlərin öyrənilmiş materialı mənimsəmə səviyyələrinin ümumi mənzərəsini əldə etmək və şagirdin nailiyyətlərini və qarşılaşdığı problemləri aşkar etmək, şagirdin inkişafı üçün yeni, qeyri-ənənəvi tədris forma və metodları axtarmaq. Bu həm də müəllimin peşəkar inkişafını təmin edir.

-Səhvlərin göstərilməsi ilə şagirdə yoxlamanın nəticələrini obyektiv şəkildə göstərmək.

Beləliklə, İKT-dən istifadə şagirdə daha yaxşı mənimsəməsi üçün informasiyanı tapmağa, mənimsəməyə və ötürməyə kömək edir. Şagirdin idraki fəaliyyətinin güclənməsində mühüm rol oynayır.

İKT vasitəsilə dərslər hazırlaşarkən müəllim dərslərin məqsədinə uyğun plan hazırlamalı, tədris materialının seçimində əsas didaktik prinsiplərə əməl etməlidir: sistemlilik və ardıcılıq, əlçatanlıq, differensial yanaşma, elmilik və s.

Deməli, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində İKT əhəmiyyətli rol oynayır. Müasir şəraitdə cəmiyyətin ən əsas inkişaf istiqamətlərindən biri cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin kompüterləşdirilməsi və informasiyalaşdırılmasıdır.

Buna görə də BMT-nin bütün üzv dövlətlərinin qəbul etdiyi Üçüncü minilliyin səkkiz inkişaf məqsədindən biri kimi global tərəfdaşlığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində göstərilir ki, İKT-dən bəhrələnmək

imkanı yaradılmalıdır. İKT cəmiyyətin və iqtisadiyyatın inkişafına ciddi təsir göstərəcəyinə görə dinamik tempdə sosial və iqtisadi həyatın bütün sahələrinə tətbiq olunur.

İKT-nin təhsildə tətbiqi və inteqrasiyası Azərbaycan vətəndaşlarının müasir biliklərə və bacarıqlara malik olan yeni nəslinin formalaşmasına birbaşa təsir edən yüksək mahiyyətli məsələdir.

Fənlərin tədrisi zamanı İKT-dən istifadə motivasiyasını gücləndirir, şagirdlərin dərk etmə fəaliyyətini aktivləşdirir. Dərslərin yüksək estetik və emosional səviyyədə keçirilməsinə imkan verir, əyaniliyi təmin edir, böyük həcmdə didaktik materialların cəlb edilməsinə kömək edir. Bu isə öz növbəsində bir dərslə şagirdlərlə görülən işin həcmi bir neçə dəfə artırır, şagirdlərə diferensial yanaşmanı təmin edir. Həmçinin, şagirdlərdə müstəqil işləmək, şagirdlərin tədqiqat aparmaq imkanlarını genişləndirir, ən əsası isə, təhsilin keyfiyyətinin artmasına gətirib çıxarır.

Azərbaycanda İKT sahəsində təhsilin tarixi çox gəncdir. Buna baxmayaraq bu sahədə müəyyən tədbirlər və uğurlar qazanılıb. Onu da qeyd edək ki, İKT vasitələri təhsil prosesini xeyli sadələşdirir, onu dinamik və çevik edir.

Ümumilikdə isə təhsil sisteminin İKT əsasında təkmilləşdirilməsi informasiya cəmiyyətinin əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Belə ki, tədris prosesində informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə innovativ tədris və öyrənmə imkanlarının təmin edilməsi üçün müəllimlərə böyük imkanlar yaradır, onlar səmərəli məktəb idarəçiliyinin təşkil edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Müəllim-şagird münasibətlərinə müsbət təsir edir, münasibətlərin genişlənməsinə və şagirdlərin sərbəst çalışmalarına şərait yaradır. Təlimin həm təhsilləndirici, həm inkişafetdirici, həm də tərbiyələndirici funksiyaları özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Dərslər zənginləşdirir, istedadlı

şagirdləri üzə çıxarır, onların inkişafına şərait yaradır, mövzunun izahına əyanilik gətirməyə, şagirdlərdə dünyagörüşün formalaşmasına, təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait və imkan yaradır, şagirdlərin bilik və intellektual səviyyəsini inkişaf etdirir.

Dünya təcrübəsinə arxalanaraq müasir İKT-dən istifadə edərək xalqımızın milli maraq və xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq Azərbaycan təhsil modelini qurmaqla təhsildə uğurlu nəticə əldə edə bilərik.

Rəyçi: dos. F.Ağayev

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Mehrabov A. Təhsilin demokratikləşməsi: problemlər, vəzifələr. //Təhsil, mədəniyyət və incəsənət, Bakı, 2001, №4.

2. Mehrabov A. Şəxsiyyətəyönümlü təhsil standartlarının hazırlanma texnologiyası. //Azərbaycan məktəbi. Bakı, 2005, №4.

3. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. İnternet-medianın meydana gəlməsi və inkişafı: əsas istiqamətlər və xüsusiyyətlər (ekspres-informasiya). "İnformasiya Texnologiyaları", Bakı, 2012.

5. Полат Е.С., Бухаркина М. Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: //Академия, 2010.

Р.Мехтиева

Возможности педагогического и психологического образования с помощью ИКТ

Добавление компьютера в модели «Учитель-ученик-преподаватель», позволяет организовать процесс обучения

индивидуально и поощрять интерес ребенка к уроку. Использование информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе, создает широкие возможности для учителей предоставлять инновационные способы обучения, которые играют важную роль в организации эффективного управления школами.

R.Mehdiyeva

Education with ICT's pedagogical-psychological capabilities

Summary

The The addition of a computer to the teaching model "Teacher – student–textbook" enables to organize the teaching process on the basis of individual programs, stimulate the child's interest in class and his/her intention. The use of information and communication technologies in teaching process generates great possibilities for the teachers to provide innovative teaching and learning potentials, and they also play a significant role in the organization of efficient school management. It also has a positive impact on the relations between the teacher and students, generate favourable conditions for the extensive relations and students' independent work. The educational, developmental and disciplinary functions of learning are manifested more vividly.

It enriches the class, discovers talented students, creates necessary conditions for their development, makes it possible to bring visibility to the explanation of the topic, to form the students' world-outlook and raises the quality in education, develops the students' knowledge and intellectual level.